

ADOLATLI IJTIMOIIY SIYOSAT YURITISH, INSON KAPITALINI RIVOJLANTIRISH.

Omonova Fayziniso

*Termiz Davlat Pedagogika Instituti
Magistratura bo'limi 1-kurs talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda adolatli ijtimoiy siyosat va inson kapitalining o'rnini tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoya tizimlarining inson salohiyatini ro'yobga chiqarishdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, ijtimoiy tengsizlikni kamaytirish va investitsiyalarni inson kapitaliga yo'naltirishning samarali mexanizmlari bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Inson kapitali, ijtimoiy siyosat, adolat, ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoya, investitsiya, iqtisodiy o'sish.

Globalizatsiya va texnologik taraqqiyot davrida davlatning raqobatbardoshligi uning tabiiy resurslari bilan emas, balki inson kapitali sifati bilan belgilanmoqda. Adolatli ijtimoiy siyosat yuritish – bu shunchaki yordam puli berish emas, balki jamiyatning har bir a'zosi uchun teng imkoniyatlar yaratishdir. O'zbekistonning yangi taraqqiyot strategiyasida ham "Inson qadri uchun" tamoyili asosida ijtimoiy sohani isloh qilish ustuvor vazifa etib belgilangan.

Inson kapitali nazariyasiga T. Shuls va G. Bekker kabi iqtisodchilar asos solgan bo'lib, ular ta'lim va salomatlikka yo'naltirilgan xarajatlarni "iste'mol" emas, balki "investitsiya" deb hisoblashgan.

Amartya Sen o'zining "Imkoniyatlar yondashuvi"da ijtimoiy adolatni insonning tanlov erkinligi va qobiliyatlarini kengaytirish bilan bog'laydi.

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inson kapitaliga kiritilgan \$1\$ birlik investitsiya kelajakda iqtisodiyotga \$5\$-\$10\$ baravar ko'p foyda keltirishi mumkin.

Adolatli ijtimoiy siyosat va inson kapitalini rivojlantirish tushunchalarini chuqurroq tahlil qiladigan bo‘lsak, bu jarayon faqatgina davlat tomonidan beriladigan yordam emas, balki mamlakatning strategik qudrati va barqarorligini belgilovchi murakkab tizimdir.

Quyida ushbu yo‘nalishlarning har biri bo‘yicha batafsil ma’lumot keltirilgan:

Inson kapitalini rivojlantirish: Kelajak poydevori

Inson kapitali — bu shaxsning iqtisodiy unumdorligini oshiradigan barcha omillar yig‘indisidir. Uni rivojlantirish uchta asosiy ustunga tayanadi:

Sifatli ta’lim va uzluksiz o‘rganish (Life-long learning)

- Inklyuziv ta’lim: Jamiyatning barcha qatlamlari, ayniqsa chekka hududlardagi aholi uchun teng ta’lim olish imkoniyatini yaratish.
- STEM va Raqamli ko‘nikmalar: Zamonaviy iqtisodiyotda texnologiya bilan ishlash qobiliyati asosiy talabga aylangan.
- Oliy ta’lim va fanning integratsiyasi: Universitetlar nafaqat diplom berishi, balki amaliy tadqiqotlar va innovatsiyalar markaziga aylanishi zarur.

Sog‘liqni saqlash va uzoq umr ko‘rish

Inson kapitalining samaradorligi bevosita uning salomatligiga bog‘liq. Bunga quyidagilar kiradi:

- Profilaktika va sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish.
- Tibbiy xizmatlarning raqamlashtirilishi va yuqori texnologiyali muolajalarning qulayligi.

Ko‘nikmalarni bozor talabiga moslashtirish

Mehnat bozorida "diplom emas, mahorat" tamoyili ustuvor bo‘lishi, mutaxassislarni qayta tayyorlash (reskilling) va malakasini oshirish (upskilling) tizimining mavjudligi.

Adolatli ijtimoiy siyosat: Jamiyatning barqarorligi

Adolatli ijtimoiy siyosat — bu boylar va kambag‘allar orasidagi tafovutni kamaytirish, ijtimoiy liftlarni (yuqoriga ko‘tarilish imkoniyatlarini) hamma uchun ochiq qilishdir.

Ijtimoiy himoyaning manzilliligi

Yordamga muhtoj qatlamni aniqlashda shaffof tizimlardan (masalan, "Ijtimoiy himoya yagona reyestri") foydalanish. Bu korrupsiya va mablag‘larning noto‘g‘ri sarflanishini oldini oladi.

Kambag‘allikni qisqartirish strategiyasi

Kambag‘allikni qisqartirish — bu pul berish emas, balki:

- Tadbirkorlikka o‘qitish va kichik grantlar berish.
- Infrastruktura (elektr, suv, yo‘l) yaxshilangan hududlarda ish o‘rinlari yaratish.
- Kichik va o‘rta biznesni soliq imtiyozlari orqali rag‘batlantirish.

Xotin-qizlar va yoshlar siyosati

• Gender tengligi: Ayollarning iqtisodiy mustaqilligini ta‘minlash jamiyat umumiy daromadining o‘shishiga olib keladi.

• Yoshlar bandligi: "Yoshlar daftari" kabi mexanizmlar orqali ularni kasbga yo‘naltirish va startaplarini qo‘llab-quvvatlash.

Ijtimoiy adolat va iqtisodiy o‘shishning uzviyligi

Adolatli ijtimoiy siyosat va inson kapitali bir-birini quvvatlaydi:

1. Adolatli imkoniyat yaratilsa (ijtimoiy siyosat), iste‘dodli yoshlar yuzaga chiqadi.
2. Sifatli ta‘lim olgan yoshlar (inson kapitali) yuqori maoshli ish topadi.
3. Yuqori daromad natijasida davlat byudjetiga ko‘proq soliq tushadi va bu yana ijtimoiy sohalarga yo‘naltiriladi.

O‘zbekiston misolida istiqboldagi vazifalar

- Urbanizatsiya va migratsiya: Hududlararo iqtisodiy tafovutni kamaytirish.
- Raqamli ijtimoiy xizmatlar: Inson omilini kamaytirgan holda davlat xizmatlarini ko‘rsatish.
- Ekologik barqarorlik: Iqlim o‘zgarishi sharoitida aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish (Green Growth).

Adolatli ijtimoiy siyosat yuritishda "boqimandalik" kayfiyatini uyg‘otmaslik muhim ahamiyatga ega. Ba’zi ekspertlar haddan tashqari ko‘p ijtimoiy imtiyozlar bozor iqtisodiyoti faolligini pasaytiradi deb hisoblasa-da, aslida sifatli ta’lim va sog‘liqni saqlash bozor iqtisodiyoti uchun "yonilg‘i" vazifasini o‘taydi. Ijtimoiy adolat – bu natijalar tengligi emas, balki imkoniyatlar tengligidir.

Xulosa

Inson kapitalini rivojlantirish va adolatli jamiyat qurish uchun quyidagilar taklif etiladi:

STEM ta’limini rivojlantirish: Mehnat bozoridagi talabdan kelib chiqib, texnologik ko‘nikmalarga investitsiya kiritish.

Manzilli ijtimoiy himoya: Yordamga muhtoj qatlamni raqamlashtirish orqali aniqlash va ularni tadbirkorlikka yo‘naltirish.

Sog‘liqni saqlashni sug‘urtalash: Tibbiy xizmatlar sifatini oshirish va har bir fuqaro uchun kafolatlangan tibbiy paketni joriy etish.

Uzluksiz ta’lim (Life-long learning): Katta yoshdagilarning malakasini oshirish tizimini yo‘lga qo‘yish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Becker, G. S. (1993). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. University of Chicago Press.
2. Schultz, T. W. (1961). "Investment in Human Capital". *The American Economic Review*, 51(1), 1-17.
3. Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. Oxford University Press.

4. Stiglitz, J. E. (2012). *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. W. W. Norton & Company.
5. World Bank. (2024). *The Human Capital Project: Investing in people to build a resilient future*. Washington, DC.
6. UNDP. (2023). *Human Development Report: Uncertain Times, Unsettled Lives*. New York.
7. Heckman, J. J. (2006). "Skill Formation and the Economics of Investing in Disadvantaged Children". *Science*, 312(5782).
8. Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Belknap Press.
9. Abduraxmonov, Q. X. (2022). *Mehnat iqtisodiyoti: Nazariya va amaliyot*. Darslik, Toshkent.
10. Vahobov, A. V. (2021). *Inson kapitali: Shakllanishi va rivojlanishi*. O'quv qo'llanma, Toshkent.
11. O'lmasov, A., Vahobov, A. (2020). *Iqtisodiyot nazariyasi*. Darslik, "Iqtisod-Moliya".
12. Stat.uz — O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi rasmiy sayti.
13. Lex.uz — O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.
14. Worldbank.org — Jahon bankining inson kapitali indeksi (HCI) ma'lumotlar ombori.